

БЮДЖЕТНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

BUDGETARY EFFICIENCY OF THE UKRANIAN STATE SECTOR

Стаття присвячена проблемам формування економічної політики розвитку державного сектора. Одним із інструментів, який виступає базою для проведення аналізу функціонування об'єктів державного сектора, визначено показник бюджетної ефективності, за результатами розрахунку якого зроблені висновки про бюджетне навантаження по утриманню об'єктів державного сектора та доцільність його подальшого скорочення.

Статья посвящена проблемам формирования экономической политики развития государственного сектора. Одним из инструментов, который выступает базой для проведения анализа функционирования объектов государственного сектора, определенно показатель бюджетной эффективности, за результатами расчета которого сделанные выводы о бюджетной нагрузке по содержанию объектов государственного сектора и целесообразности его последующего сокращения.

The article is devoted problems in relation to forming of economic policy of development of state sector. One of instruments, which comes forward a base for the leadthrough of analysis of functioning of objects of state sector certainly index of budgetary efficiency. As a result of calculation of which the done conclusions are about the budgetary loading on maintenance of objects of state sector and expedience of him subsequent reduction.

Ключові слова: державний сектор, бюджетна ефективність, реструктуризація.

Вступ. Проблема ефективності є складною і суперечливою. Вона стосується всіх рівнів управління та господарювання, до яких належать і об'єкти державного сектору економіки. Вирішення її лежить в основі успішного формування національної економіки. Здійснювані перетворення, що торкаються відносин форм власності, змінили форми управління та істотно вплинули на підходи і методи до визначення та оцінки ефективності управління об'єктами державного сектору.

Необхідно констатувати, що однозначного підходу до визначення ефективності функціонування та управління об'єктами державного сектору економіки не створено економічною наукою. Дослідження проводились видатними західними та вітчизняними науковцями, такими як Е. Балацький [1], К. Вайс [2], О. Канцуров [3], І. Прігнашвілі [4], М. Лесечко [5], М. Білик [6] та іншими, але залишаються відкритими питання щодо єдиного трактування поняття ефективності на мікро-, мезо- та макрорівнях з

урахуванням конкретних характеристик об'єктів, що входять до структури державного сектору, системи показників та критеріїв ефективності управління і функціонування державним сектором, які б відповідали умовам його розвитку.

Існують об'єктивні обставини, які є причинами неоднозначного визначення та трактування поняття ефективності державного сектору. Як стверджує В. Уколов «Результат управління, а відповідно і функціонування, може бути і буває не тільки економічним, але і соціальним, соціально-економічним, причому, навіть витрати на управління не можуть бути виділені з достовірною точністю» [7, с. 118]. Якщо виходити з даного теоретичного положення, то ефективність державного сектору не може бути відображена одним видом або показником. При цьому слід зазначити, що кількість компонентів, які будуть входити до аналізу, залежать від мети аналізу. Якщо це детальний поглиблений аналіз, то робота повинна проводитись з вектором часткових показників. Якщо проводиться макроекономічний аналіз спрямований на з'ясування основоположних моментів в розвитку державного сектору, то слід формувати зведену картину на основі досить невеликої кількості показників.

Одним із сучасних завдань управління вітчизняним державним сектором економіки є його реструктуризація, визначальний фактор якої окреслює баланс доходів та витрат держави, пов'язаний із підтримкою державного сектору в цілому та його окремих підприємств зокрема. Актуальності набувають питання щодо меж фінансування об'єктів державної сфери, форм та доцільності. В науковій літературі ці питання визначаються поняттям бюджетної ефективності [1]. Тому саме даний вид ефективності управління об'єктами державного сектору є предметом нашого дослідження як узагальнюючий компонент, що дає оцінку макроекономічному рівню функціонування об'єктів державного сектору.

Постановка завдання. Визначити доцільність проведення сучасної економічної політики щодо розвитку державного сектору економіки на основі показника бюджетної ефективності.

Методологія. Для проведення дослідження використано макроекономічний аспект щодо визначення ефективності державного сектору, метод індукції при виборі інструменту оцінювання ефективності, методи статистичного аналізу для визначення розрахункових значень показника бюджетної ефективності.

Результати дослідження. В найпростішому та найбільш загальному випадку щодо поняття бюджетної ефективності використовується різниця між податковими і неподатковими надходженнями до державного бюджету від діяльності державного сектору та витратами на підтримку його діяльності для

визначення фінансового навантаження на державний бюджет по утриманню його об'єктів [8, с. 68]. Формалізувавши сказане, отримаємо:

$$B = (N + D) - R \quad (1)$$

де R – витрати (як правило, середньорічні) державного бюджету на підтримання діяльності підприємств; N – податкові надходження в державний бюджет від об'єктів державного сектору; D – інші доходи державного бюджету, отримувані від експлуатації об'єктів державного сектору (наприклад, орендна плата від передачі в оренду виробничих площ; частина прибутку підприємств, яка перераховується в бюджет за результатами року і т.ін.).

Чим більша величина B , тим імовірніше буде рішення про підтримку державного сектору державним бюджетом. Якщо баланс доходів та витрат за будь-якою групою підприємств державного сектору додатний ($B > 0$), то такі підприємства слід утримувати на балансі держави.

Щоб нейтралізувати ефект масштабу виробництва, можна додатково використовувати оцінку балансу доходів та витрат: B/X , де X – обсяг виручки державного сектору (підприємства). Тим самим можна отримати інформацію про величину чистих доходів (втрат) держави на кожен гривню, вкладену у виробництво продукції державним сектором (підприємством).

Незважаючи на свою простоту, бюджетна ефективність має велике значення для управління об'єктами державного сектору економіки. Завдяки балансу доходів та витрат виникає можливість узгодження таких двох економічних аспектів, як його розвиток та формування державного бюджету (державних фінансів). Слід зазначити, що правомірними отримані результати можна вважати лише щодо продуктивної частини державного сектору.

Аналіз нормативної бази, в якій відображено ставлення Уряду країни до розвитку державного сектору, свідчить на користь зменшення витратної частини бюджету за рахунок скорочення державного сектору. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1394 ст. 62 частка державного сектору України має скоротитися до 8–10% протягом 2002–2011 р.р. Це твердження підкріплюється статистичними даними щодо питомої ваги державного сектору в економіці України, яка має постійну тенденцію до скорочення (рис. 1)

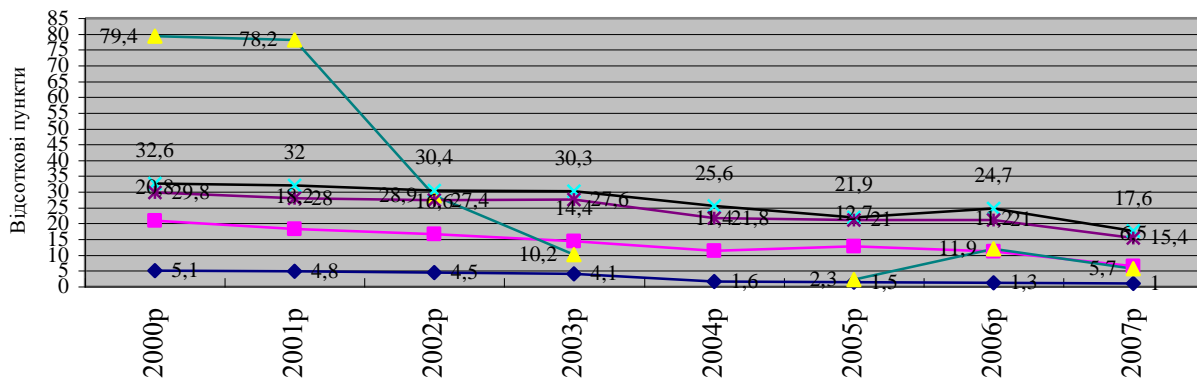

Рис. 1. Динаміка частки державного сектору*:

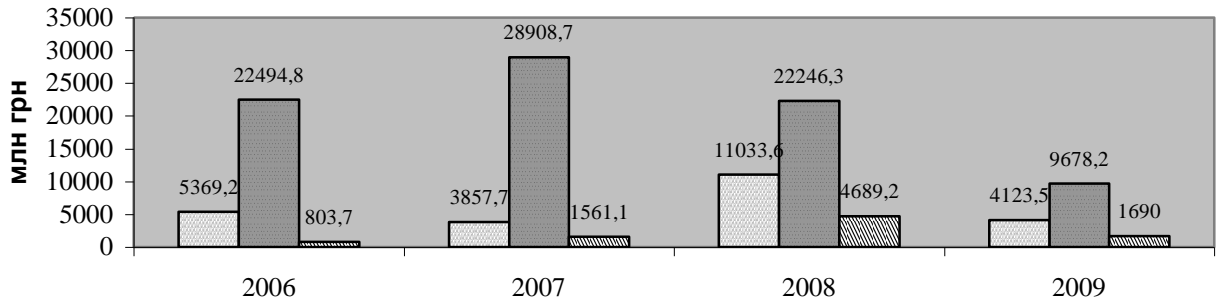
- ◆ - кількість суб'єктів господарювання державного сектору економіки;
- - обсяг реалізованої продукції;
- ▲ - чистий прибуток(сальдо) суб'єктів господарювання;
- ✕ - залишкова вартість основних засобів і нематеріальних активів ;
- * - середньооблікова чисельність штатних працівників;

Джерело: побудовано за даними [9].

*в 2008 році методика визначення частки державного сектору була змінена, тому розрахунки за наступні періоди не включені до рисунку.

Питання полягає в тому, чи необхідно продовжувати скорочення державного сектору економіки таким ж темпами, чи слід звернути увагу на інші інструменти щодо проведення політики його реструктуризації.

Частково відповідь на питання можна отримати в результаті розрахунку бюджетної ефективності відповідно до показника (1), значення якої наведені на рис. 2. Розрахунок даного показника проводився за витратами відповідних груп підприємств державного сектору України до бюджету та державних цільових фондів і цільовим фінансуванням даної групи підприємств із бюджету за 2006–2009 роки, оскільки більш детальне дослідження ускладнене відсутністю офіційних статистичних даних.

■ Державні підприємства

■ Підприємства, що є суб'єктами природних монополій та підприємства плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку перевищує 50 млн.грн

▨ Господарські товариства у статутних фондах яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі

Рис. 2. Бюджетна ефективність об'єктів державного сектору України у 2006–2009 роках

Джерело: розраховано за даними [10].

Аналіз засвідчив, що показники бюджетної ефективності, як планові, так і фактичні, для всіх об'єктів мають позитивне значення. Таке може відбуватись як в наслідок того, що відрахування до бюджету об'єктами державного сектору економіки України протягом досліджуваного періоду перевищували планові показники, і навпаки – очікувані надходження із бюджетів на підтримку діяльності підприємств, в основному, не досягали планових розмірів, так і тим, що ефективність управління об'єктами державного сектору з точки зору використання бюджетних коштів дійсно має позитивний результат, оскільки бюджетна ефективність для аналогічних груп об'єктів збільшилась за результатами аналізу фактичних даних в різні періоди. Таке судження підводить до висновку, що оскільки співвідношення доходів та витрат по будь-яких групах підприємств державного сектору економіки України позитивне ($B > 0$), то такі підприємства слід утримати на балансі у держави, тобто слід ретельніше звернути увагу на доцільність розвитку існуючого державного сектору.

Крім того, після нейтралізації ефекту масштабу виробництва, питома оцінка балансу доходів та витрат показала (рис. 3), що на кожну гривню виробленої продукції по аналізованих об'єктах державного сектору економіки України бюджетом був отриманий дохід.

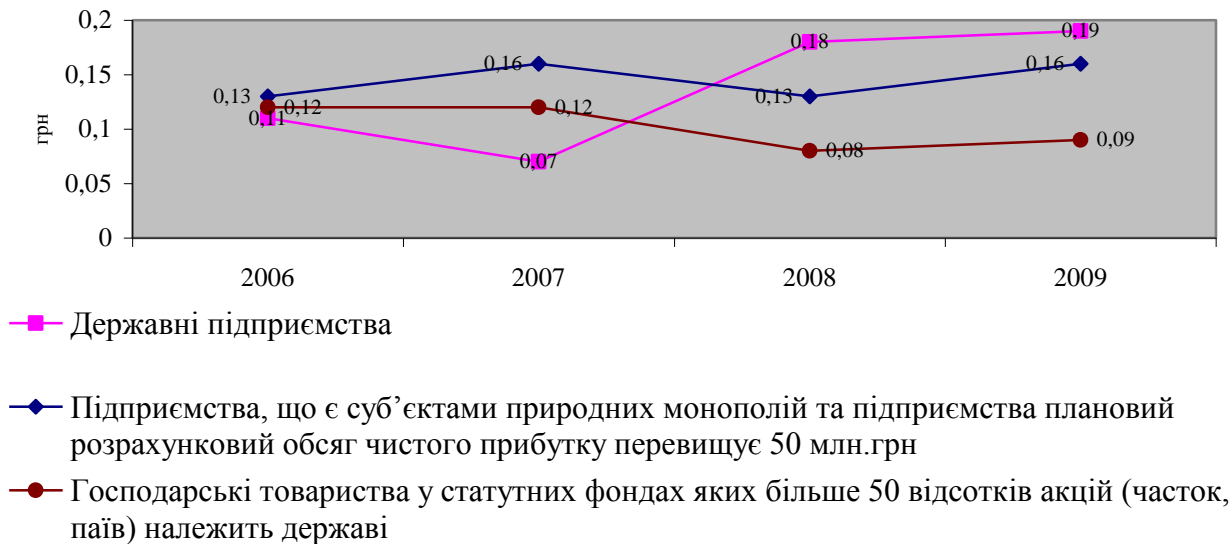

Рис. 3. Оцінка балансу доходів та витрат держави на кожен вироблену гривню об'єктами державного сектору національного господарства
Джерело: розраховано за даними [10].

Зокрема, для державних підприємств, що не є суб'єктами природних монополій та плановий розрахунок обсягу прибутку яких не перевищує 50 млн грн, даний показник протягом 2007–2008 років істотно знизився, але продовжував мати позитивне значення і вже в наступному досліджуваному періоді, 2008–2009 роках, мав значну тенденцію до підвищення, що і виступає доказом нашого припущення. Реальність отриманих результатів певною мірою сумнівна, оскільки дані офіційної статистики необхідно враховувати в аналітичних дослідженнях зі значною похибкою на обсяги виробництва легальної складової тіньового сектору, а позитивні значення показників скоріше досягаються не за рахунок ефективного функціонування оцінюваних об'єктів, а за наявності податкового тиску, що особливо відчутний для державних підприємств, однак отримані результати свідчать про допустимість утримання для національної економіки існуючого обсягу державного сектору.

Висновки. Наукова новизна отриманих результатів полягає у розширенні інструментарію щодо прийняття економічних рішень відносно проведення політики реструктуризації державного сектору на основі використання показника бюджетної ефективності. Практичне значення отриманих результатів розкривається у визначенні фінансового навантаження на державний бюджет і свідчить про можливість утримання існуючої кількості об'єктів державного сектору на балансі держави за сучасних умов їх функціонування. Таке твердження утворює основу для подальших теоретичних і практичних досліджень щодо вибору методів, форм і інструментів впровадження економічної політики розвитку державного сектору економіки України. Розрахунок показника бюджетної ефективності,

яка характеризує фінансове навантаження на державний бюджет, показав можливість утримання існуючої кількості об'єктів державного сектору на балансі держави за сучасних умов їх функціонування.

Література

1. Балацкий Е.В. Российская модель государственного сектора экономики: монография / Е.В. Балацкий, В.А. Коньшев. – М.: ЗАО Издательство “Экономика”, 2005. – 390 с.
2. Вайс К.Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики / К.Г. Вайс; пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К.: Основи, 2000. – 671 с.
3. Канцуров О.О. Удосконалення методології оцінки ефективності управління підприємствами державного сектору економіки / О.О. Канцуров, О.С. Білоусова // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 143–151.
4. Пригнашвили И. Об эффективности управления сложными социальными экономическими системами / И. Пригнашвили // Общество и экономика. – 2005. – № 9. – С. 125–134.
5. Лесечко М.Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика / М.Д. Лесечко. – Львів: УАДУ, 2002. – 300 с.
6. Білик М.Д. Фінансові результати підприємств державного сектору економіки в умовах планування / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 128 – 142.
7. Уколов В.Ф. Теория управления / В.Ф. Уколов, И.К. Быстряков. – М.: –Экономика, 2003. – 576 с.
8. Бандурин В.В. Управление федеральной собственностью в условиях переходной экономики / В.В. Бандури, В.Ю. Кузнецов. – М.: Наука и экономика. – 1999. – 151 с.
9. Питома вага державного сектору [Електронний ресурс] / Звіт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36252
10. Зведена фінансова звітність держаних підприємств. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish>